

Spis treści

Podziękowania	15
Wstęp	17
1. Zawód psychologa w świetle prawa	21
1.1. Prawna definicja zawodu psychologa	21
1.2. Psycholog jako zawód zaufania publicznego	22
1.2.1. Prawne koncepcje zawodu zaufania publicznego i zawodu regulowanego	22
1.2.2. Zawody zaufania publicznego w świadomości współczesnych Polaków	28
1.3. Samorząd zawodowy i inne organizacje zawodowe	29
1.3.1. Regulacje prawne i organizacje zawodowe psychologów w innych krajach	29
1.3.2. Sytuacja prawna innych zawodów zaufania publicznego w Polsce	32
1.3.3. Samorząd zawodowy psychologów w Polsce	35
1.3.4. Zrzeszenia psychologów w Polsce	35
1.3.5. Międzynarodowe zrzeszenia psychologów	38
1.4. Prawo do wykonywania zawodu psychologa	40
1.4.1. Prawo do wykonywania zawodu psychologa w zapisie ustawy	40
1.4.2. Faktyczne prawo do wykonywania zawodu psychologa	42
1.4.3. Konsekwencje niejasności prawnych w regulacji zawodu psychologa i losy ustawy	51
Literatura zalecana	56
Bibliografia	56
Akty prawne	57
2. Odpowiedzialność w zawodzie psychologa	61
2.1. Rodzaje odpowiedzialności psychologów w praktyce zawodowej	61
2.1.1. Odpowiedzialność karna	61
2.1.2. Odpowiedzialność cywilna	63
2.1.3. Odpowiedzialność dyscyplinarna	64
2.2. Prawa klienta/pacjenta w kontekście odpowiedzialności zawodowej psychologa	70
Akty prawne	72
3. Źródła zasad etycznych w zawodzie psychologa	75
3.1. Etyka filozoficzna a etyka stosowana	75
3.2. Kodeksy etyki różnych zawodów	79
3.3. Etyka zawodowa w zawodzie psychologa	81
3.3.1. Kodeksy etyczne Polskiego Towarzystwa Psychologicznego	82
3.3.2. Zasady etyki zawodu psychologa wg Kodeksu Etyki Amerykańskiego Towarzystwa Psychologicznego	84
3.3.3. Kodeksy etyczne innych stowarzyszeń psychologicznych	85
3.4. Zasady etyczne a regulacje prawne	86
3.4.1. Konflikt zasad etycznych i przepisów prawa	87
3.4.2. Konflikt zasad etycznych i wymogów organizacji	88

3.4.3. Absolutny zakaz łamania praw człowieka	88
3.5. Kontrowersje wokół kodeksów etyki	88
3.6. Jak rozstrzygać wątpliwości etyczne?	90
Literatura zalecana	94
Bibliografia	94
4. Podstawowe zasady etyczne w pracy psychologa	97
4.1. Zasada A: Działanie dla dobra i nieszkodzenie	99
4.2. Zasada B: Wierność i odpowiedzialność	102
4.3. Zasada C: Uczciwość i prawość	126
4.4. Zasada D: Sprawiedliwość	128
4.5. Zasada E: Szacunek dla ludzkich praw i ludzkiej godności	129
Literatura zalecana	135
Bibliografia	135
Akty prawne	137
5. Tajemnica zawodowa	139
5.1. Pojęcie tajemnicy zawodowej	139
5.2. Tajemnica w zawodzie psychologa – podstawy prawne	141
5.3. Jak długo obowiązuje tajemnica zawodowa?	143
5.4. Ograniczenia tajemnicy zawodowej w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia	143
5.5. Tajemnica zawodowa psychologa a sąd, prokuratura i policja	146
5.5.1. Bezwzględny zakaz dowodowy	146
5.5.2. Społeczny obowiązek denuncjacji	148
5.5.3. Prawny obowiązek denuncjacji	156
5.5.4. Psycholog jako świadek w procesie karnym	162
5.5.5. Psycholog jako świadek w postępowaniu cywilnym	164
5.5.6. Tajemnica w pracy biegłego sądowego	165
5.6. Zagrożenie poufności w kontekście terapii grupowej lub terapii par	166
5.7. Ograniczenia poufności w usługach na zlecenie strony trzeciej	167
5.8. Ujawnienie informacji w celach dydaktycznych	167
5.9. Ujawnienie informacji w celu uzyskania konsultacji	168
5.10. Ujawnienie informacji poufnej na życzenie klienta	169
5.11. Ujawnienie informacji poufnych w związku z obroną psychologa	170
5.12. Zabezpieczenie poufności przy współpracy z innymi specjalistami	171
Literatura zalecana	171
Bibliografia	172
Akty prawne	173
6. Dokumentacja psychologiczna	177
6.1. Standardy APA w zakresie dokumentacji	178
6.1.1. Cel tworzenia dokumentacji	178
6.1.2. Co podlega udokumentowaniu	179
6.1.3. Sposób organizacji dokumentacji	181

6.1.4. Etyczne standardy tworzenia i zabezpieczania dokumentacji psychologicznej	183
6.2. Regulacje prawne związane z przetwarzaniem danych osobowych (RODO)	189
6.2.1. Dane osobowe w praktyce psychologicznej	190
6.2.2. Podstawa prawna przetwarzania danych osobowych	192
6.2.3. Prawa osoby, której dotyczą dane osobowe	194
6.2.4. Zasady ochrony prywatności i danych osobowych	198
6.3. Prawne regulacje dotyczące dokumentacji w niektórych obszarach praktyki	
6.3.1. Dokumentacja psychologiczna – ogólna	200
6.3.2. Dokumentacja medyczna i dokumentacja psychologiczna w kontekście świadczeń leczniczych	201
6.4. Prywatność a dokumentacja zewnętrzna („jawna”)	206
6.5. Okres przechowywania dokumentacji psychologicznej	208
6.6. Etyczne i prawne zasady udostępniania dokumentacji innym podmiotom	211
6.6.1. Opracowania statystyczne na podstawie dokumentacji psychologicznej	212
6.6.2. Dostęp do dokumentacji innych specjalistów pracujących z klientem	213
6.6.3. Opracowania do celów naukowych	214
6.7. Ograniczenie uprawnień organów ścigania w dostępie do dokumentacji psychologicznej	214
6.7.1. Dokumentacja psychologiczna jako dowód w procesie karnym	215
6.7.2. Dokumentacja psychologiczna jako dowód w procesie cywilnym	220
Literatura zalecana	222
Bibliografia	222
Akty prawne	223
7. Świadoma zgoda na usługę psychologiczną	225
7.1. Prawo klienta do dobrowolnego i świadomego korzystania z usług psychologicznych	225
7.1.1. Zgoda na przetwarzanie danych osobowych	227
7.1.2. Zgoda na usługę psychologiczną osób z ograniczoną zdolnością do czynności prawnych	227
7.1.3. Usługa psychologiczna bez zgody	228
7.2. Informacje niezbędne do podjęcia świadomej zgody	234
7.2.1. Rzetelna informacja o kwalifikacjach psychologa	235
7.2.2. Rzetelna informacja o metodzie pracy i jej alternatywach	235
7.2.3. Rzetelna informacja o poufności i jej ograniczeniach	236
7.2.4. Uzgodnienie celu, zakresu i sposobu realizacji usługi	236
7.2.5. Rzetelna informacja o prawach klienta	237
7.3. Uzgodnienie praktycznych aspektów usługi	239
7.3.1. Konflikt interesów i różnorodność ról	239
7.3.2. Odpłatność	239
7.3.3. Wymiar czasowy	240

Załącznik 1. Lista kontrolna zagadnień etycznych związanych z poinformowaną zgodą	240
Załącznik 2. Lista kontrolna związana z podjęciem się usługi psychologicznej	242
Literatura zalecana	243
Bibliografia	243
Akty prawne	243
8. Standardy etyczne w diagnozie psychologicznej	245
8.1. Opinia psychologiczna na podstawie badania diagnostycznego	245
8.2. Zasady ogólne etycznego postępowania diagnostycznego	246
8.3. Podmiotowe traktowanie klienta	246
8.3.1. Minimalizacja wtargnięcia (standard 4.04 – Minimalizacja wtargnięcia; APA, 2017)	247
8.3.2. Diagnoza a badania naukowe	247
8.4. Zapewnienie optymalnego funkcjonowania klienta	248
8.5. Standardy diagnozy	249
8.6. Dobór narzędzi diagnostycznych	250
8.6.1. Odpowiedzialne rozróżnienie między diagnozą psychologiczną a badaniem testowym	250
8.6.2. Kontrowersje wokół technik projekcyjnych	252
8.6.3. Prawo do stosowania narzędzia diagnostycznego	253
8.6.4. Kwalifikacje użytkownika narzędzi diagnostycznych	255
8.7. Przedstawienie wniosków diagnostycznych	256
8.7.1. Pisemna opinia, orzeczenie, raport	257
8.7.2. Ustna informacja zwrotna	258
8.8. Diagnoza grup szczególnych (niepełnosprawność, obca kultura/ obcy język)	260
8.8.1. Bariera językowa	260
8.8.2. Bariera kulturowa	262
8.8.3. Modyfikacja procedury i niedostosowanie prób normalizacyjnych	263
Literatura zalecana	266
Bibliografia	267
Akty prawne	269
9. Standardy etyczne w pomocy psychologicznej	271
9.1. Kwalifikacje do udzielania pomocy psychologicznej	272
9.1.1. Interwencja oparta na dowodach	273
9.1.2. Kontekst prawny	275
9.2. Pomoc psychologiczna a autonomia i integralność klienta	276
9.3. Zawarcie kontraktu na pomoc psychologiczną	278
9.4. Terapia dla rodzin lub grup	279
9.5. Terapia dla osób znajdujących się już pod opieką psychologa	280
9.6. Niedostępność terapii	280
9.7. Zakończenie terapii	281
9.8. Monitorowanie skuteczności interwencji. Superwizja	282

Literatura zalecana	284
Bibliografia	284
10. Usługi psychologiczne na zlecenie strony trzeciej – problem dobrowolności, podmiotowości i poufności	287
10.1. Diagnoza psychologiczna w procesie ubiegania się o pracę	290
10.2. Prawnie wymagana ocena psychologiczna w celu określenia zdolności do wykonywania zawodu lub funkcji	291
10.3. Pobór do wojska	291
10.4. Usługa psychologiczna na zlecenie pracodawcy	292
10.5. Przymusowe badanie psychologiczne na zlecenie wymiaru sprawiedliwości	293
10.6. Dokumentacja psychologiczna w systemie oświaty	294
Literatura zalecana	294
Bibliografia	295
Akty prawne	295
11. Przeciwdziałanie dyskryminacji w praktyce psychologicznej	297
11.1. Dyskryminacja – kontekst prawny	298
11.2. Przejawy dyskryminacji w praktyce psychologicznej	300
11.2.1. Odmowa świadczenia	300
11.2.2. Niezróżnicowane postrzeganie osób należących do mniejszości	305
11.2.3. Niedostosowanie świadczenia do specyficznych potrzeb osób należących do mniejszości	306
11.2.4. Nieuwzględnianie zagrożenia stereotypem	307
11.2.5. Przeżywanie negatywnych uczuć	308
11.3. Dyskryminacja wynikająca z ograniczeń kompetencji psychologów	308
11.3.1. Ograniczenia kompetencji w usługach dla klientów z zaburzeniami somatycznymi	309
11.3.2. Ograniczenia kompetencji w usługach dla klientów z grup mniejszościowych	312
11.4. Dyskryminacja wynikająca z uprzedzeń żywionych przez psychologa	313
11.4.1. Obowiązek eliminowania uprzedzeń	314
11.4.2. Zalecenia dla psychologów świadczących usługi populacjom zróżnicowanym etnicznie, językowo, kulturowo i seksualnie	320
Literatura zalecana	324
Bibliografia	325
Akty prawne	327
12. Usługi psychologiczne na odległość	329
12.1. Czy możliwa jest etyczna usługa psychologiczna na odległość?	329
12.2. Opracowania dotyczące zasad etycznych w usługach na odległość	330
12.3. Zalety kontaktu psychologicznego na odległość	331
12.4. Zagrożenia dla praw klienta w usługach na odległość	332
12.4.1. Poufność w usługach na odległość	332
12.4.2. Sytuacja kryzysowa w usługach na odległość	333

12.4.3. Świadoma zgoda w usługach na odległość	335
12.4.4. Wyznaczenie granic	335
12.5. Specyfika telepsychoterapii	336
12.6. Diagnoza psychologiczna przez internet	337
12.6.1. Zalety i ograniczenia	337
12.6.2. Testy do samodzielnego rozwiązania w celu rozwoju osobistego i pogłębienia samoświadomości vs. diagnoza psychologiczna	338
12.7. Bezpieczeństwo narzędzi diagnostycznych w internecie	344
Literatura zalecana	344
Bibliografia	345
13. Usługi psychologiczne na rzecz dzieci	347
13.1. Zgoda na usługę psychologiczną wobec dzieci	348
13.1.1. Władza rodzicielska – aspekt prawny	348
13.1.2. Wyrażenie zgody na usługę psychologiczną wobec dziecka – kwestie prawne	350
13.1.3. Zgoda na usługę psychologiczną na terenie instytucji, pod której opieką znajduje się dziecko	350
13.1.4. Kontrowersje wokół minimalnego wieku dla wyrażenia świadomej zgody – regulacje w kodeksie cywilnym	352
13.1.5. Kontrowersje wokół minimalnego wieku dla wyrażenia świadomej zgody – jak kwestia zgody dziecka jest regulowana w zawodzie lekarza	353
13.1.6. Wyrażenie przyzwolenia na usługę psychologiczną przez dziecko	355
13.2. Odpowiedzialność za samopoczucie dziecka w trakcie kontaktu	360
13.2.1. Obecność osoby bliskiej	361
13.3. Poszanowanie podmiotowości dziecka	362
13.3.1. Poszanowanie podmiotowości dziecka a wywiad z rodzicami	362
13.3.2. Poszanowanie podmiotowości dziecka a udzielanie informacji zwrotnych	363
13.3.3. Zdefiniowanie obszaru świadczenia i minimalizacja wtargnięcia	364
13.4. Dylemat klient-dziecko czy klient-rodzic	365
13.5. Zasada poufności i jej ograniczenia w usługach wobec dzieci	367
13.6. Dziecko w badaniach naukowych	368
13.6.1. Dobrowolność udziału dzieci w psychologicznych badaniach naukowych	368
13.6.2. Czy badania naukowe z udziałem dzieci są konieczne?	369
Literatura zalecana	371
Bibliografia	371
Akty prawne	372
14. Zasady etyki w naukowych badaniach psychologicznych	375
14.1. Prawne aspekty przestrzegania zasad etyki w psychologicznych badaniach naukowych	376
14.1.1. Regulacja badań biomedycznych	376
14.1.2. Regulacje w badaniach naukowych z udziałem ludzi w innych krajach	380
14.1.3. Regulacje w badaniach naukowych z udziałem zwierząt	382

14.1.4. Polskie regulacje w psychologicznych badaniach naukowych z udziałem ludzi	384
14.2. Świadoma zgoda na udział w badaniu	387
14.2.1. Regulacje prawne dotyczące przetwarzania wrażliwych danych osobowych	390
14.2.2. Świadoma zgoda na rejestrację głosu i wizerunku	391
14.2.3. Zgoda na ujawnienie dodatkowych informacji	392
14.2.4. Zgoda na udział w badaniach osób bez zdolności lub z ograniczoną zdolnością do czynności prawnych	392
14.2.5. Odstąpienie od świadomej zgody w badaniach naukowych	392
14.2.6. Informacja o przetwarzaniu danych osobowych (RODO)	393
14.3. Poufność informacji w badaniach naukowych	394
14.3.1. Przechowywanie danych	395
14.3.2. Ujawnienie osobie badanej wrażliwych danych z badania naukowego	396
14.3.3. RODO a badania naukowe	398
14.4. Zgoda instytucji	405
14.5. Udział w badaniu osób podległych (klient/pacjent, student)	405
14.6. Problemy związane z wykluczaniem osób z badań	406
14.7. Wynagrodzenie za udział w badaniach	407
14.8. Procedury maskujące	408
14.8.1. Procedura odkłamania	409
14.8.2. Odstąpienie od procedury odkłamania	410
14.9. Minimalizowanie szkód	410
14.10. Badanie naukowe weryfikujące skuteczność terapii	411
14.11. Badania naukowe przez internet	413
14.11.1. Poufność w badaniach internetowych	413
14.11.2. Problem świadomej zgody w badaniach internetowych	414
14.11.3. Maskowanie, odkłamanie i dyskomfort w badaniach internetowych	414
Załącznik 1. Lista kontrolna zagadnień etycznych w badaniu naukowym	417
Załącznik 2. Lista kontrolna zagadnień etycznych związanych ze świadomą zgodą na badanie	418
Literatura zalecana	420
Bibliografia	420
Akty prawne	422
15. Zasady etycznego postępowania podczas rozpowszechniania wyników badań, wiedzy psychologicznej i popularyzacji	425
15.1. Rozpowszechnianie wyników badań naukowych i wiedzy naukowej	425
15.1.1. Plagiatostwo	426
15.1.2. Zasady powoływania się na literaturę cytowaną	429
15.1.3. Zasady cytowania i parafrazowania	429
15.1.4. Zgoda na reprodukcję	431
15.2. Autorstwo publikacji	432
15.3. Powtórna publikacja danych	433

15.4. Udostępnianie danych do weryfikacji	434
15.5. Recenzja naukowa	434
15.6. Unikanie konfliktu interesów	434
Literatura zalecana	436
Bibliografia	436
Akty prawne	437
16. Tożsamość zawodowa psychologa i prawa psychologa	439
16.1. Prawa psychologa	443
16.1.1. Prawo do niezależności zawodowej	444
16.1.2. Prawo do zrzeszania się	444
16.1.3. Prawo do ustawicznego kształcenia	445
16.1.4. Prawo do błędu	445
16.1.5. Prawo do obrony	446
16.1.6. Prawo do uzyskania wsparcia	446
16.1.7. Prawo do korzystania z wyników pracy innych specjalistów	447
16.1.8. Prawo do odmowy składania zeznań	447
16.1.9. Prawo do odmowy wobec pracodawcy lub współpracownika	447
16.1.10. Prawo do odmowy informacji wobec klienta	447
16.1.11. Prawo do odmowy świadczenia w szczególnych sytuacjach	448
16.1.12. Prawo do przerywania usługi w szczególnych sytuacjach	451
16.1.13. Prawo do autorskich metod pracy	452
16.1.14. Prawo do ochrony osobistych granic	452
Bibliografia	452
O Autorce	454